

BEATA MALCZEWSKA

ORCID: 0000-0001-5667-6243

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej, Kraków

beata.malczewska@up.krakow.pl

O etymologii leksemów *legawiec* oraz *wyżeł* w języku polskim

Słowa kluczowe

legawiec, wyżeł, etymologia, języki specjalistyczne, łowiectwo, kynologia

Keywords

legawiec (pointing dog), *wyżeł* (gundog), folk etymology, specialist languages, hunting, cynology

W artykule przedstawiona zostanie etymologia dwóch polskich wyrazów: *legawiec* oraz *wyżeł*. Omówione będą postawione przez lingwistów oraz badaczy kynologicznych tezy dotyczące językowych motywacji i pochodzenia rzeczownika *wyżeł*, które zostaną połączone z faktami z historii ras psów.

W łowiectwie pies ma swoje wyjątkowe miejsce. Od wieków jest nieodłącznym towarzyszem wypraw do lasu, traktowanym z dużym poszanowaniem i miłością przez właściciela. Dla myśliwego jest partnerem, który dzięki swoim wrodzonym oraz nabytym cechom pomaga w dojściu do zwierzyny.

Dawne polowania różniły się od znanych współcześnie. Zwierzynę łowiono za pomocą sieci, pętli, lepów, nęcisk i samolówek. „Duże, szybkie psy służyły do pogoni i naganki na otwartych przestrzeniach [...], natomiast mniejsze do łowów w gęstych lasach”¹. Sukces polowania zależał od sprytu i spostrzegawczości myśliwego, ale też od odległości, z jakiej pies wystawił zwierzę. Im bliżej i precyzyjniej zwietrzył, tym łatwiej można było zarzucić sieć czy zapędzić ptaka do matni. Z biegiem czasu zaczęto widzieć potrzebę

¹ Marek Czerwiński, Jan Szczepocki, *Vademecum myśliwskie* (Warszawa: Bellona, 2009), 255.

wyspecjalizowania psów do konkretnych czynności: wystawiania ptactwa, poszukiwania postrzałków, aportowania itd.

Każda rasa myśliwska wyróżnia się zespołem cech morfologicznych i psychologicznych, które sprawiają, że nadaje się ona do jasno określonych czynności w łowisku. Jednym z terminów związanym z pracą psa jest *grupa użytkowa*, definiowana jako „zespół psów myśliwskich o wspólnym zakresie użytkowania, obejmujący grupę ras lub nawet kilka ich grup”². Do grupy *legawców*, zwanych też *psami legawymi* albo *wyżłami*, należą rasy wyżłów kontynentalnych i angielskich ułożonych do pracy w polu, w lesie i w wodzie, które wyszukują i wystawiają ptactwo myśliwemu. Oprócz tej grupy w łowiectwie korzysta się również z pomocy *psów gończych*, *płochaczy*, *posokowców*, *norowców* i *dzikarzy*. Obecne wyżły kontynentalne oraz setery wywodzą się z dawnych psów myśliwskich, które tropiły i wypłoszały zwierzynę.

Źródła kynologiczne podają, że pierwsze określenia związane z wyżłami – *sitting dog* oraz *sitting spaniel* – odnotowano w języku angielskim już w XIV wieku³ i dotyczyły one psów ‘przysiadających nisko’ po złapaniu *odwiatru*⁴.

Sposoby polowania i rola psa w łowisku uległy zmianie w XV wieku, po wynalezieniu broni palnej. Zaczęto wówczas krzyżować różne rasy, aby mogły się specjalizować w określonych czynnościach, a w XVIII wieku w Wielkiej Brytanii narodziły się *wyżły angielskie*, które były potrzebne do polowania na ptactwo (bażanty, kuropatwy, przepiórki). Ich zadanie nie polegało na gonieniu i szybkim wypłoszeniu zwierzyny z ostoi, ale na *zwiertzeniu* jej *górnym wiatrem* i cichym zasygnalizowaniu myśliwemu poprzez charakterystyczną pozę zwaną w kynologii *stójką*⁵. Zatrzymanie się psa i trwanie w tej pozycji dawało myśliwemu czas na dojście do zwierzyny i złożenie się do strzału.

Anglicy wyhodowali różne rasy wyżłów:

- pointery, które miały służyć tylko do wystawiania zwierzyny;
- retrievery – odszukujące i aportujące zwierzynę,
- a w końcu wielostronne setery, które Polacy początkowo nazwali *psami legawymi*, *legawcami*, a z czasem *wyżłami*.

Równolegle w Niemczech i innych krajach Europy tworzone wzorce ras o wąskich specjalizacjach, które nazwano *wyżłami kontynentalnymi*. Różniły się one od psów angielskich eksterierem i sposobem pracy w łowisku.

² Tamże, 256.

³ Jochen Becker, *Rasy psów myśliwskich* (Warszawa: Wydawnictwo RM, 2009), 42.

⁴ *Odwiatr* – woń zwierzyny.

⁵ *Stójka* – „nagle zatrzymanie się psa po zwiertzeniu zwierzyny, z uniesioną nogą, przeważnie przednią, z wyprężonym ciałem i nieruchomym ogonem; głowa skierowana w kierunku wystawionej zwierzyny; poza ukazuje ogromne wewnętrzne napięcie psa. Stójka jest wrodzoną cechą jedynie wyżłów, a rodzaj stójki zależy od właściwości rasy”. Zygmunt Józwiak, Kazimierz Biały, *Podstawy łowiectwa. Słownik podstawowych terminów łowieckich i ekologicznych* (Warszawa: Wydawnictwo Łowiec Polski, 1994), 184.

II. 1. Elegancka Grace Kajminia⁶, wyżeł niemiecki krótkowłosa (fot. B. Malczewska, 2021)

II. 2. Aportujący Eks, zwany Profesorem wyżeł niemiecki szorstkowłosa (fot. J. Chmiel, 2018)

---

⁶ Zgodnie z klasyfikacją przyjętą przez FCI (Fédération Cynologique Internationale).

Nazwa *legawiec* wywodzi się od charakterystycznej, wyuczonej pozycji, jaką dawniej przybierały psy podczas polowań na ptactwo. Przed wynalezieniem broni palnej ptaki odławiano za pomocą sieci, które były zarzucane w miejscu, gdzie pies wyczuł ich obecność. Wówczas musiał położyć się nisko i czekać, aż myśliwy nakryje siecią miejsce bytowania zwierzyny. Pozycja ta sprawiała, że czworonóg nie przeszkadzał i nie zaplątywał się w sieć, która była rzucana na zarośla znajdujące się bezpośrednio przed nim. W kolejnych wiekach, gdy zmieniły się techniki polowań, zmiana uległa też pozycja psów wystawiających. Nie przyuczano ich już do płaskiego leżenia. Krzyżując rasy, zaczęto wykorzystywać fakt, że w sposób instynktowny psy te zamierały w bezruchu w momencie złapania tropu czy odwiatru lub, jak to robią setery, przysiadły, wskazując nosem odpowiedni kierunek. Ten rodzaj zachowania, typowy tylko dla wyzłów, nazywamy wspomnianą wcześniej *stójką*.

W SJPD znajdujemy następującą definicję wyrazu *legawiec*: „typ psa myśliwskiego, który nie goni zwierzyny, ale zwiertżywszy ją, zalega, wyczekuje przybycia myśliwego i dopiero na jego rozkaz rusza zwierzynę do strzału (przeważnie ptactwo łowne)”⁷. W słowniku znajdujemy również wyjaśnienie przymiotnika *legawy* właśnie na przykładzie seterów: „Setery należą do psów legawych, zwanych też legawcami dlatego, że do zwierzyny zbliżają się czołgając”⁸.

Rzeczownik *legawiec* oraz przymiotnik *legawy* są derywatami pośrednimi od staropolskiej podstawy *legać*, pierwotnie czasownika wielokrotnego do *lec*, którego pierwsze świadectwa notujemy w XIV wieku, a w sposób regularny stosowanego od wieku XVI w znaczeniu ‘kłaść się, wylegiwać, leżeć, sypiać’⁹.

W terminologii łowieckiej jest on nadal stosowany w odniesieniu do zwierzyny, najczęściej z przedrostkiem *za-* (*zalegać*), który, ze względu na specjalistyczną konotację, traktujemy jako nietypową formację perduratywną¹⁰. Czasownik jest rozumiany jako ‘siedzieć, bytować w określonym miejscu łowiska’, stąd też inne derywaty: *legowisko* oraz *legawe pole* – obszar, na którym się poluje z legawcami na ptactwo.

⁷ Witold Doroszewski (red.), *Słownik języka polskiego*, t. 4 (Warszawa: Wydawnictwo „Wiedza Powszechna”, 1964), 62.

⁸ Tamże.

⁹ Krystyna Długosz-Kurczabowa, *Wielki słownik etymologiczno-historyczny języka polskiego* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2020), 351.

¹⁰ Stosuję podział Henryka Wróbla, który dzieli przedrostki werbalne związane z percepcją czasu na formacje: determinatywne, perduratywne, konatywno-perduratywne, normatywno-perduratywne, limitywne, fazowe oraz semelfaktywne. Podaję, iż prefiks *za-* w derywacie *zalegać* ma nietypowe znaczenie perduratywne, gdyż w kontekście łowieckim rozumiem go analogicznie jak w języku ogólnym przedrostek *prze-*, a mianowicie jako „wypełnienie akcją podstawy (słowotwórczej) pewnego odcinka czasowego od jego początku do końca”. W języku myśliwych czasownik *zalegać* rozumiem jako ‘leżenie, odpoczywanie, przebywanie zwierzyny w jego miejscu spoczynku przez dłuższy okres czasu’. Renata Grzegorzycowa, Roman Laskowski, Henryk Wróbel (red.), *Gramatyka współczesnego języka polskiego*, wyd. II (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1998, t. 2), 546–548.

Analizując źródła słownikowe, można stwierdzić, że pierwszym derywatem odczasownikowym był przymiotnik *legawy*, a dopiero potem zaczęto używać nazwy agentywnej *legawiec*. Andrzej Bańkowski rzeczownik datuje na rok 1549 jako rezultat uniwerbalizacji nazwy złożonej *pies legawy*, datowanej z kolei na XV–XVI wiek¹¹. Czas powstania terminu *canes legawy* (1500 r.) pokrywa się z XIV–XV-wiecznymi wzmiankami kynologicznymi o pierwszych psach, które *legaly* po zwęszaniu zwierza. Podobną definicję znajdujemy w słowniku etymologicznym Franciszka Sławskiego¹², który, cytując za Józefem Rostafińskim¹³, podaje, że jest to „pies przyuczony do legania, układania się w miejscu i merdania ogonem, w momencie gdy spostrzeże ptaka, na którego poluje”. Nazwa stanowi, więc odzwierciedlenie realiów pozajęzykowych, a jej zapis jest lingwistycznym udokumentowaniem zjawisk wcześniej występujących. Określenie *psy legawe* wynikało z doświadczeń myśliwych i obserwacji pracy czworonoga w łowisku.

Etymologia słowa *wyżeł* wydaje się bardziej skomplikowana i analizując prace o charakterze językowo-historyczno-kynologiczno-łowieckim, natrafiamy na sformułowanie, iż jego pochodzenie jest *niepewne*. Marek Stachowski podaje, iż *etymologia niepewna* oznacza nie tylko to, że „nie wiemy dokładnie z jakich morfemów wyraz powstał i jakie miał początkowe znaczenie, ale także nie mamy pewności co do języka, z którego należy go wyprowadzić”¹⁴. Cytat odnosił się do badanej przez autora orientalnej etymologii polskiego *ogara* i węgierskiego *agára*, ale z podobnym problemem mierzymy się w kontekście źródłosłowu *wyżeł*.

Najczęściej przytaczane są następujące hipotezy:

- 1) etymologia ludowa, która wywodzi słowo *wyżeł* od przymiotnika ‘wysoki’;
- 2) *wyżeł* pochodzi od *wygi* jako określenie ‘starego psa’;
- 3) *wyżeł* to prasłowiański wyraz o znaczeniu ‘wyjący pies’;
- 4) rzeczownik *wyżeł* to zapożyczenie z języków słowiańskich;
- 5) rzeczownik trafił do języka polskiego jako zapożyczenie węgierskie.

Ad 1)

Pierwsza z wymienionych hipotez stanowi przykład *etymologii ludowej*. Wersję podaje autor prac o charakterze leśno-łowieckim – Wiktor Kozłowski, który łączy nazwę *wyżeł* z przymiotnikiem *wysoki*, w ten sposób uzasadniając:

¹¹ Andrzej Bańkowski, *Etymologiczny słownik języka polskiego*, t. 2 (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2000), 13.

¹² Franciszek Sławski, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, t. 4 (Kraków: Nakładem Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego, 1970–1978), 114.

¹³ Józef Rostafiński, *O myśliwstwie, koniach i psach łowczych ksiąg pięć z lat 1584–1690* (Kraków: Nakładem Akademii Umiejętności, 1914).

¹⁴ Marek Stachowski, „Problem orientalnych etymologii polskiego ‘ogara’ i węgierskiego ‘agár’”, *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej* 32 (1995): 103.

Nazwanie wyżeł zdaje się znajdować swój źródłosłów w wyrazie *wysoki*; dla tego iż pies ten obdarzony jest z natury wyższemi od innych zdolnościami, i nadto że w czasie polowania, podnosząc nos do góry, czyli jak myśliwi mówią *górnym wiatrem* zwierza szuka, i nie śledzi zwierząt sposobem psów *gończych* idąc za *odwiatrem w tropach* pozostałym, ale pojmuje wiatr nad ziemią, to jest *wyżej* unoszący się. Nazwanie zaś drugie *legawca* później mógł otrzymać od sposobności *dolegania* czyli *warowania*¹⁵.

Znany leśnik wiąże nazwę rasy z metaforycznie rozumianymi atrybutami wyższości wyżłów nad innymi psami myśliwskimi: *wysoki*, gdyż wykazuje większą pasję i zdolności łowieckie, polegające na wszechstronności pracy w łowisku oraz robieniu *stójki*, czyli wystawianiu ptactwa. Autor dostrzega analogię nazwy rasy do pracy psa *górnym wiatrem*, tzn. do tego, że wyżły węższą z wysoko uniesioną głową, łapiąc zapachy z powietrza. Ogólnie jest to teoria dość popularna i powtarzana wśród nemrodów i hodowców psów¹⁶. W jednym z artykułów kynologicznych zamieszczonym w sieci¹⁷ autorzy sugerują, iż nazwa wywodzi się od przysłowka *wysoko*, co jest motywowane charakterystyczną postawą psa podczas wystawiania. Etymologia oparta na polu znaczeniowym „wysoki, wysoko”, choć logiczna, nie znajduje potwierdzenia w faktach językoznawczych i możemy ją potraktować jako przykład *etymologii ludowej*.

Ad 2) i 3)

Kolejną hipotezę stawia Aleksander Brückner, pisząc, iż *wyżeł* wywodzi się od *wygi* jako określenie ‘starego psa’. Etymolog powołuje się na twórczość Mikołaja Reja, gdzie wyrażenie jest często powtarzane. Rzeczownik odczasownikowy *wyga* stanowi derywat od podstawy *wyc*¹⁸. Pierwotnym znaczeniem *wygi* był zatem ‘ten, kto wyje’, które następnie rozwinęło się w ‘stary, doświadczony pies’, aby ostatecznie przyjąć znaczenie ‘doświadczony człowiek’.

Do podobnych wniosków dochodzi Wiesław Boryś, dopatrując się prasłowiańskich korzeni *wyżła*, ale zaznaczając jednocześnie, że sens rzeczownika należy w skrócie zrekonstruować jako ‘wyjący pies’, a dokładniej jako ‘pies głoszący o znalezieniu zwierzyny’¹⁹.

Biorąc pod uwagę fakty kynologiczne, praca wyżłów – stworzonych do polowania na ptactwo – nie polega na głoszeniu, ale odwrotnie: na cichym buszowaniu, twardym, długim trzymaniu *stójki*, a następnie na dociągnięciu zwierzyny. Wszystko odbywa się bez szczenia, po to, aby zbyt szybko nie wypłoszyć ptactwa, więc ‘wyjący pies’ nie odnosi się bezpośrednio do tej grupy. Wiktor Kozłowski tak opisuje zadania psów myśliwskich:

¹⁵ Wiktor Kozłowski, „O wyżle czyli psie legawym”, *Sylwan – Zbiór Nauk i Urzędzeń Leśnych i Łowieckich* 11 (1835): 192–193.

¹⁶ Por. Gabriela Łakomik-Kaszuba, „Jego wysokość wyżeł”, *Brac Łowiecka* 5 (2020): 76–80.

¹⁷ *Stójka*, dostęp 27.01.2021, www.theogonia.pl/WN-uzytkowosc-stojka.html.

¹⁸ Aleksander Brückner, *Słownik etymologiczny języka polskiego* (Warszawa: Wydawnictwo Wiedza Powszechna, 2000), 640.

¹⁹ Wiesław Boryś, *Słownik etymologiczny języka polskiego* (Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2005).

Ogary czyli psy gończe, które tropiąc węchem zwierza wyganiają go głosem na ukrytego na stanowisku strzelca, bezwzględnie dopiero po wynalezieniu i użyciu do polowania broni palnej używanymi być poczęły. Wyżeł zaś skradając się z cicha do zwierzyny i doprowadzając myśliwego do miejsca w którym się ona ukrywa, daje mu nie równie większą sposobność do jej podejścia i ubicia lub złowienia²⁰.

Skojarzenie ‘psa wyjącego’ z wyżłem mogło wynikać z wiedzy ludowej, stereotypów i ogólnych pobieżnych obserwacji, a nie ze znajomości zachowań psów na polowaniu. Psami głoszącymi w łowisku mogą być posokowce, norowce lub ogary, o których w polskim języku łowieckim mówi się, że *grają*, co wynika z ich pięknej barwy głosu. Motywowanie nazwy *wyżeł* wyciem nie znajduje podstaw w kynologii i nie dotyczy prawidłowych zachowań psów wystawiających. Co więcej, hałaśliwe zachowanie podczas okładania pola, a w szczególności szczekanie i wycie, wyklucza psa z udziału w polowaniach i z hodowli. Taki osobnik nie spełnia wymagań rasowego psa myśliwskiego.

Ad 4)

Czwarta wersja podaje, że leksem *wyżeł* wywodzi swe korzenie z języków słowiańskich, na przykład: ze słoweńskiego (*vižel*) czy słowackiego (*vyžla*), które oznaczają ‘psa myśliwskiego’, ‘psa gończego’. Takie pochodzenie podaje Witold Mańczak, sugerując, że pierwowzorem nazwy mógł być czeski *vyžel*, białoruski *vyžal*, serbsko-chorwacki *vižao* lub wręcz prasłowiański *vyžьlь*²¹. Z fonetyczno-morfologicznego punktu widzenia jest to możliwe, ale polski etymolog nie rozwinął szerzej tego wątku, nie prześledził, jakimi drogami te słowa trafiły do każdego z języków, więc nie da się jednoznacznie przyjąć bądź odrzucić szeroko rozumianego słowiańskiego założenia.

Ze względu na obszerność materiału w artykule nie da się przeanalizować historii wyrazu *wyżeł* w każdym ze wspomnianych języków, ale warto skoncentrować się na nazwach ras wyżłów współcześnie funkcjonujących w niektórych językach słowiańskich. Analizując materiał kynologiczny, możemy zauważyć, że w sześciu omawianych językach *wyżeł* jest hiponimem i funkcjonuje jedynie w odniesieniu do rasy węgierskiej. Termin *vizsla* jako hiperonim stosują w nazewnictwie Węgrzy i Polacy. W języku serbskim, chorwackim²²

²⁰ Kozłowski, „O wyżele”, 192.

²¹ Witold Mańczak, *Polski słownik etymologiczny* (Kraków: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 2017), 224.

²² Hasła *ptičar* i *vižle* znajdujemy w dwutomowym *Słowniku serbsko-chorwacko-polskim* Vilima Frančicia (Warszawa: Wydawnictwo „Wiedza Powszechna”, 1987) z objaśnieniami: *ptičar* – ‘ptasznik, pies legawy, wyżeł’ (tamże, 676); *vižle,-ta* – ‘wyżeł (pies), cf. *prepeličar* – niedorosły wyżeł’ (tamże, 1146). Przechodząc do leksemu *prepeličar*, spotykamy tłumaczenie: ‘wyżeł, pies do polowania na przepiórki, legawiec’ (tamże, 567). Analizując wyżej wymienione hasła, możemy dojść do wniosku, że nazwa *vižle* funkcjonuje w ogólnych, niespecjalistycznych odmianach języków serbskiego i chorwackiego jako hiperonim w odniesieniu do całej grupy użytkowej psów wystawiających. Inaczej wygląda sytuacja językowa, gdy przyglądamy się internetowym źródłom specjalistycznym kynologiczno-łowieckim, których pełen wykaz zamieszczam w bibliografii. Według tych materiałów istnieje różnica w użyciu uproszczonej

i słoweńskim istnieje forma określająca ogół wyźłów kontynentalnych, a mianowicie *ptičar* – derywat odrzeczownikowy od podstawy *ptica* – ptak, którego polskim ekwiwalentem jest ‘ptasznik’. Termin ten funkcjonuje w polskim języku łowieckim jako określenie ‘dawnego myśliwego łowiącego ptaki sieciami, sidłami’, współcześnie jako ‘myśliwego zamiłowanego w polowaniu na pióro’, a w kontekście kynologicznym jako określenie ‘psów wystawiających ułożonych do polowań na pióro’²³. Nazwa *vižla* jest natomiast zapożyczeniem zasymilowanym nazwy rasy węgierskiej: *mad'arska vižla*. Podobnie jest w terminologii rosyjskiej, gdzie określeniem grupy użytkowej są *легавая* (legawiec) oraz *легавая собака* (legawy pies), natomiast *выжла* (wyżeł) to nazwa węgierskiego psa wystawiającego. Inną sytuację obserwujemy w językach naszych południowych sąsiadów. Słowacy psa legawego, bez względu na rasę, nazywają *stavač*, co wywodzi się od czasownika *stavat'* i pośrednio od czasownika *vystavit* – ‘wystawić’. Formę *stavač* tłumaczymy zatem jako ‘pies wystawiający’ (dosł. ‘wystawiacz’, ‘stójkowiec’). Wprawdzie w języku słowackim istnieje leksem *vyžla*, ale funkcjonuje jedynie, i często wymiennie, w kontekście *mad'arský krátkosrstý stavač (vyžla)*, czyli w odniesieniu do rasy węgierskiej. Natomiast w języku czeskim obecnie w ogóle nie istnieje nazwa *wyżeł*. Każdy pies legawy jest określany mianem *ohař* – rzeczownikiem o niepewnej etymologii, poświadczonej w tym języku od XIV wieku. Jedna z wersji podaje, że pierwotnie słowo znaczyło ‘psa tropiącego’²⁴.

W tabeli przedstawiono zestawienie leksemów *wyżeł* jako określenia grupy użytkowej w sześciu językach słowiańskich oraz w języku węgierskim. Tabela jest podzielona na cztery części. W pierwszej zaznaczono język, w drugiej zamieszczono rzeczownik pospolity *pies*, w kolejnej nazwy ras wyźłów kontynentalnych wraz z przykładami. Czwarta rubryka stanowi wykaz określeń rasy wyźła węgierskiego w każdym języku.

---

i zmodyfikowanej w pisowni nazwy *vižla* oraz *ptičar*. *Vižla* to określenie rasy węgierskiego psa wystawiającego, natomiast *ptičar* odnosi się do wszystkich ras wyźłów kontynentalnych i angielskich. Wyjaśnienia wymaga również termin *prepeličar* (tamże, 567). Jest to odrzeczownikowa nazwa agentywna, której podstawą słowotwórczą jest *prèpelica* – ‘przepiórka’. W naszym słowniku serbsko-chorwacko-polskim autor podaje ogólne wyjaśnienie *prèpeličar*, które nie przedstawia jego pełnej konotacji. *Prèpeličar* to nie synonim *legawca* ani *wyžla* rozumianego jako grupa użytkowa psów wystawiających, ale ekwiwalent leksemu, który w polskiej terminologii łowieckiej brzmi *przepiórkarz*, czyli ‘pies (z założenia wyżeł, gdyż tylko z tymi psami poluje się na ptactwo) zamiłowany w polowaniu na przepiórki’. Owo zamiłowanie może oznaczać to, że szczególnie łatwo znajduje ten gatunek ptactwa, a ponadto właściciel wyźła poluje najczęściej na przepiórki. Nie można tu mówić o jakimś specjalnym układaniu psa do polowań na przepiórki, gdyż technika polowań na bażanty, przepiórki czy kuropatwy jest zbliżona.

²³ Por. Stanisław Hoppe, *Słownik języka łowieckiego* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1981); Józwiak, Biały, *Podstawy*.

²⁴ Stachowski, „Problem orientalnych”.

Tabela. Zestawienie leksemów *wyżeł* jako określenia grupy użytkowej w sześciu językach słowiańskich oraz w języku węgierskim

Język	Słowo <i>pies</i>	Słowo <i>wyżeł</i>	Nazwa rasy <i>wyżeł węgierski</i>
chorwacki	pas	ptičar Przykłady: Njemački ptičar krate dlake (wyżeł niemiecki krótkowłosy) Njemački ptičar oštre dlake (wyżeł niemiecki szorstkowłosy) Vajmarski ptičar (wyżeł weimarski)	vižla Pełna nazwa rasy: Mađarska vižla – kratkadlaka – oštrodlaka (wyżeł węgierski krótkowłosy, szorstkowłosy)
serbski	пас pas	птичар ptičar Przykłady: Nemački kratkodlaki ptičar Vajmarski ptičar	вижла vižla Pełna nazwa rasy: Maђарска вижла Maђарски птичар Mađarska vižla – kratkadlaka – oštrodlaka
słoweński	pes	ptičar Przykłady: Weimaranski kratkodlaki ptičar Weimaranec dolgodlaki Weimaranec kratkodlaki Nemški dolgodlaki ptičar Nemški kratkodlaki ptičar	vižla Pełna nazwa rasy: Mađarski ptičar – Vižla Kratkodlaki mađarski ptičar – Vižla Žimasti mađarski ptičar – Vižla
czeski	pes	ohař Przykłady: Německý ohař krátkosrstý Německý ohař drátosrstý Výmarský ohař krátkosrstý	ohař Pełna nazwa rasy: Mađarský ohař – krátkosrstý – drátosrstý
słowacki	pes	stavač Przykłady: Německý krátkosrstý stavač Německý drátosrstý stavač Weimarský stavač	stavač Pełna nazwa rasy: Mađarský stavač (vyžla) – krátkosrstý – drsnosrstý
rosyjski	собака	легавая легавая собака Przykłady: Курцхаар Дратхаар Веймарская легавая	вижла Pełna nazwa rasy: Венгерская вижла
węgierski	kutya	vizsla Przykłady: Rövidszőrű német vizsla Drótszőrű német vizsla	vizsla Pełna nazwa rasy: Magyar vizsla Rövidszőrű magyar vizsla Drótszőrű magyar vizsla

Źródło: opracowanie własne.

Podsumowując przedstawioną wyżej hipotezę, nie możemy jednoznacznie stwierdzić, że słowo *wyżeł* zostało zapożyczone z języków słowiańskich i nie znajdujemy pełnego potwierdzenia tego we współczesnym nazewnictwie ras. Termin *vizsla* (obecnie) albo nie funkcjonuje w ogóle w terminologii danego kraju (jak na przykładzie czeskiego), albo funkcjonuje w odniesieniu tylko do rasy węgierskiej. Język polski na tym tle jest wyjątkowy, gdyż rzeczownik *wyżeł* jest hiperonimem stosowanym w odniesieniu do całej grupy użytkowej psów wystawiających.

Idea słowiańskiej etymologii może wiązać się również z fonetycznymi skojarzeniami z węgierskim czasownikiem *vizsga*, które, jak podają autorzy L'ubor Králik²⁵ oraz András Zoltan²⁶, wywodzi się od słowiańskiego *vyžega/*vyžbga/*vyžia, czyli 'wypalać się', 'palić'; 'poddawać (metale) próbie ognia'; 'badać'. Obaj autorzy racjonalnie uzasadniają własne koncepcje związane z pochodzeniem tego czasownika. Dla nas istotne są ustalenia L. Králíka, że mimo niewątpliwej bliskości formalnej i semantycznej, należy etymologicznie oddzielić czasownik *vizsga* oraz nomen actionis *visgálás* ('badanie', 'egzaminowanie') od węgierskiego *vizsla* oznaczającego 'psa myśliwskiego, wyżła'. Ta opinia utwierdza nas w przekonaniu, że polski leksem *wyżeł* prawdopodobnie nie ma bezpośredniego rodowodu słowiańskiego.

Z drugiej zaś strony należy podkreślić, że nie możemy wykluczyć, iż leksem ten w formie zasymilowanej fonetycznie (lub nie) był używany wcześniej w języku prasłowiańskim i/lub w wybranych językach słowiańskich, a dopiero potem przywędrował na ziemie węgierskie, gdzie zyskał popularność i nowe znaczenie jako nazwa lokalnej rasy psów. Wówczas mielibyśmy do czynienia z przesunięciem semantycznym (być może z zawężeniem znaczenia), rozprzestrzenieniem się tej konotacji na tereny słowiańskie oraz *wtórna etymologia* tego słowa. Trzeba też pamiętać, że w języku węgierskim nie ma rodzajów gramatycznych, a forma wyrazu zakończona na *-a* narzucała przyjęcie do paradygmatu rodzaju żeńskiego, jak to się stało w większości języków słowiańskich. Stąd uzasadniona może być hipoteza o pośrednictwie jednego z języków słowiańskich w drodze do języka polskiego.

Niestety brakuje wystarczających dowodów językowych, aby z pełnym przekonaniem poprzeć słowiańską etymologię słowa *wyżeł*.

Ad 5)

Ostatnie założenie – *koncepcja węgierska* – wydaje się najbardziej prawdopodobna oraz uzasadniona językowo i kynologicznie. Należy tu uwzględnić dwie metodologie, na które powołuje się w swojej monografii Robert Wołosz²⁷. Wskazuje on na różnicę między stanowiskiem etymologów polskich i węgierskich, polegającą na tym, że pierwsi z nich (Cienkowski,

²⁵ L'ubor Králik, „Ungarisch *vizsga*, *vizsgál*: Versuch einer slawischen Etymologie”, *Studia Etymologica Cracoviensia* 19 (2014): 205–210.

²⁶ András Zoltan, „Einige Bemerkungen zu L'ubor Králik's slawischer Etymologie von ung. *vizsga*, *vizsgál*”, *Studia Etymologica Cracoviensia* 19 (2014): 211–213.

²⁷ Robert Wołosz, „Wyrazy węgierskie w języku polskim”, *Studia Slavica Hungarica* 35 (1989), 3–4: 214–216.

Ropa)²⁸ postulują ograniczenie badań do ustalenia bezpośredniego języka przekazującego i mniejszą wagę przywiązują do wcześniejszej historii słowa, drudzy zaś szukają języka, z którego dane słowo pochodzi, i próbują wyjaśnić, jakimi drogami (za czym pośrednictwem) trafiło ono do polszczyzny. W naszych rozważaniach spróbujemy ustalić bezpośredni język przekazujący oraz połączymy wiedzę etymologiczną z historycznymi faktami pozajęzykowymi na temat kynologii.

Słownik etymologiczny węgierski zawiera dwa wyjaśnienia historii słowa *wyżeł*²⁹. Oprócz ogólnej informacji, że słowo *vizsla* przywędrowało do języka węgierskiego ze słowiańszczyzny, istnieje druga teoria, mówiąca, że wyraz może pochodzić konkretnie od czasownika *vizsgál* ('badać, egzaminować'), mającego również niepewne pochodzenie. Na semantyczno-morfologiczno-fonetyczną zbieżność leksemów *vizsga* i *vizsla* wskazuje *Słownik węgiersko-polski* Jana Reychmana³⁰, który podaje, iż mamy do czynienia z synonimicznymi przymiotnikami o znaczeniu 'badawczy, szukający'. Forma *vizsla* podana jest tutaj również jako nazwa rasy psa. W słowniku widnieją inne wyrazy z tej samej rodziny morfologicznej: bezokolicznik *vizslat* ('tropić, węszyć'), nomen actionis *vizslatás* ('tropienie') oraz podobnie brzmiące *vizsgál* ('badać, analizować') i *vizsgálás* ('badanie, analizowanie'). Kolejne źródło – „Historyczno-etymologiczny słownik języka węgierskiego”³¹ – podaje, że rodzina wyrazów *vizslat* i *vizsla*, archaizm *vizslál* oraz *vizsgál* mają niepewne pochodzenie, o którym również piszą inni badacze³². Co więcej, niektórzy z nich, tak jak L. Králik, oddzielają etymologicznie *vizsgál* od *vizsla*. My jednak skupimy uwagę na pochodzeniu samej nazwy rasy *wyżeł* i rozwiniemy dwa wątki: językowy oraz pozajęzykowy – historyczno-kynologiczny.

Węgierscy językoznawcy nie mają pewności, czy pierwszy powstał czasownik, czy rzeczownik, gdyż nie są w stanie jednoznacznie określić kierunku motywacji. Zakładają, że pierwszą formą było *vizsla*, do której dodano przyrostek *-l³³* i w ten sposób otrzymano czasownik *vizslál*, *vizsgál* oraz *vizslat*. Wszystkie miały podobne znaczenie: 'badać, szukać, gmerać, poddawać próbie'. Nie ma dowodu na istnienie rdzenia *vizs-*. Przyjęto hipotezę, że *vizsla* było kiedyś stosowane w funkcji imiesłowu czynnego przymiotnikowego ('badający'),

²⁸ Witold Cienkowski, „Ogólne założenia metodologiczne badania zapożyczeń leksykalnych”, *Poradnik Językowy* 10 (1964): 417–429; Andrzej Ropa, „O najnowszych zapożyczeniach w języku polskim”, *Poradnik Językowy* 10 (1974): 518–526.

²⁹ *Lexikonok magyar etimologiai szotar*, dostęp 19.01.2021, <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-etimologiai-szotar-F14D3/v-F4386/vizsla-F44D9>.

³⁰ Jan Reychman, *Wielki słownik węgiersko-polski* (Warszawa: Wiedza Powszechna, 1980), 1214–1215.

³¹ *Mit vizslat a vizsla?*, dostęp 13.01.2021, <https://www.nyest.hu/hirek/mit-vizslat-a-vizsla>.

³² Por. Králik, „Ungarisch *vizsga*, *vizsgál*”; Zoltan, „Einige Bemerkungen”; Wołosz, „Wyrazy węgierskie”; Michał Németh, *Zapożyczenia węgierskie w gwarze orawskiej i drogi ich przenikania* (Kraków: Księgarnia Akademicka, 2008).

³³ W słownikach języka węgierskiego czasowniki nie są podawane w bezokoliczniku, ale w 3. osobie liczby pojedynczej.

który z czasem przekształcił się w rzeczownik *wyżeł* o dosłownym znaczeniu ‘pies, który tropi, węszy’.

Dowodami językoznawczymi na poparcie węgierskiej koncepcji mogą być ustalenia fonetyczno-morfologiczne poczynione przez R. Wołosza, który analizując hungaryzmy obecne w języku polskim, zauważa pewną zasadę, a mianowicie taką: „ogromna większość zapożyczonych rzeczowników jest w języku polskim rodzaju męskiego. Najczęściej o zalicyzowaniu do danej deklinacji decydowała postać fonetyczna wyrazów węgierskich, w niektórych tylko przypadkach względy znaczeniowe (oczywiście nie może być mowy o wpływie rodzaju węgierskiego, ponieważ w języku węgierskim brak tej kategorii gramatycznej)”³⁴.

Tak się mogło stać z leksemem *vizsla*, który intuicyjnie, znaczeniowo, analogicznie do rzeczownika *pies*, został przekształcony w formę *wyżeł* i przypisano mu rodzaj męski. Drugą kwestię stanowi asymilacja fonetyczna³⁵:

- a. „węgierskie *-i-* przyjęto jako polskie *-y-* po spółgłoskach twardych i funkcjonalnie miękkich, np. *csikos* > *czykosz*, *sisak* > *szyszak*”;
- b. *-l-* przechodziło w *-ł-* przed spółgłoskami twardymi, samogłoskami tylnymi i w absolutnym wygłosie, np. *szállás* > *szalas*;
- c. węgierskie przedniojęzykowo-dziąsłowe *-cs-*, *-zs-* [...] przyjmowane były w zasadzie jako *-cz-*, *-ż-*, np. *csata* > *czata*, *paizs* > *paiz*.

Wymienione wyżej przesunięcia fonetyczne obserwujemy w przypadku zapożyczenia: *vizsla* > *wyżeł* (*i* > *y*; *l* > *ł*; *zs* > *ż*). Zmiany te wskazują na pewną regułę i mogą dowodzić, iż język węgierski bezpośrednio wniósł na grunt polski rzeczownik *wyżeł*, ale nadal kwestią sporną pozostaje, skąd w języku węgierskim pojawił się leksem *vizsla*? Nowe światło mogą na ten temat rzucić ustalenia z zakresu historii kynologii i myślistwa, gdyż należy pamiętać, że grupa użytkowa psów wyżłów jest od wieków zakorzeniona w tradycji polowań i terminologii łowieckiej.

W języku polskim pierwsza wzmianka o *vizsla* pochodzi z XIV wieku i dotyczy rasy psa myśliwskiego, biorącego udział w polowaniach³⁶. Wyraz był także używany w znaczeniu ‘bystrooki, badający, śledzący’, co nie jest szczególnie odkrywcze dla kynologów, ponieważ doskonały wzrok stanowi atrybut wyżła, który lepiej niż człowiek dostrzega trajektorię lotu ptaka i celność strzału.

Dawne pisemne świadectwo formy *wyżeł* oraz konotacja *bystrooki*, *śledzący* nie wydaje się przypadkowa i wynika z obserwacji, doświadczeń ówczesnych myśliwych oraz z językowego utożsamiania przodka wyżła z takimi cechami, jak bystrość, ręczność czy umiejętność tropienia. Hipoteza ta wydaje się prawdopodobna i uzasadniona, jeśli połączymy fakty językowe (zapiski w literaturze tematu, słowniki) z faktami pozajęzykowymi – ustaleniami o charakterze historyczno-kynologicznymi. Wprowadzanie nowych leksemów do

³⁴ Wołosz, „Wyrazy węgierskie”, 25.

³⁵ Tamże, 23–26.

³⁶ Tamże, 317.

glosariuszy jest zawsze następstwem odkryć, wynalazków, obserwowania nowych zjawisk itp. Stanowi pisemne udokumentowanie stanu faktycznego i używanego języka, dlatego też omówimy kilka ważnych faktów z historii kynologii węgierskiej.

Wyżły węgierskie występują obecnie w dwóch rasach, które różni rodzaj okrywy włosowej: wyżel węgierski krótkowłosa (*magyar rövidszőrű vizsla*) oraz wyżel węgierski szorstkowłosa (*magyar drótszőrű vizsla*). Jak podaje Edward Frankiewicz³⁷, pierwsza z nich jest rasą starą, której przodkiem była odmiana psa myśliwskiego powstała w średniowieczu ze skrzyżowania żyjących w Panonii psów myśliwskich z psami z Siedmiogrodu. Psów tej rasy, o dość masywnej budowie ciała, używano do polowań z sieciami na ptactwo oraz do wypłaszania zwierzyny z zarośli, gdzie łowiono z sokołami. Po wynalezieniu broni palnej zaszła potrzeba stworzenia psa o lżejszej budowie i większej zwinności. Wówczas zaczęto krzyżować lokalne psy z myśliwskimi psami tureckimi, które charakteryzowały się smuklejszą sylwetką i żółtawym umaszczeniem. Psy te znalazły się na Węgrzech w wyniku okupacji tureckiej (1526–1699), kiedy to przywędrowały ze swymi właścicielami – zwycięzcami. Dzięki tej tureckiej domieszce krwi „wyżły znad Dunaju” posiadają oryginalną rudą sierść.

Około 1731 roku trenczyńska rodzina Zay von Zayugroc rozpoczęła hodowlę przodka dzisiejszej rasy. Do krzyżowania używano linii pointerów, niemieckich wyżłów krótkowłosych, posokowców hanowerskich oraz seterów angielskich. W 1928 roku stworzono wzorzec rasy, a w roku 1935 roku oficjalnie zarejestrowano ją w FCI³⁸.

Rasa szorstkowłosa pojawiła się w latach 30. XX wieku po skrzyżowaniu gładkiej odmiany węgierskiej z wyżłem niemieckim szorstkowłosym³⁹, który ze względu na rodzaj szaty włosowej chroniącej go przed skaleczeniami jest psem bardziej predysponowanym do pracy w trudnym, zarośniętym terenie. Obie rasy są wyżłami wszechstronnymi, dobrze znanymi w kynologii europejskiej.

Czternastowieczne słowo *vizsla* oznaczające ‘bystrookiego psa myśliwskiego’ z biegiem czasu stało się hiponimem i z rzeczownika ogólnego przekształciło się w nazwę rasy, która prawdopodobnie dała początek polskiej nazwie grupy użytkowej psów myśliwskich. Taka hipoteza wydaje się spójna i logiczna, a przemawia za nią semantyczno-fonetyczna zbieżność. Ta sama nazwa jednej rasy funkcjonuje jako zapożyczenie w wielu językach. Istnieje też korelacja czasowa nazwy z powstawaniem grupy użytkowej psów, które tropiły ptaki w trakcie polowań. Wzmianki kynologiczne podają informacje o XIV-wiecznych *sitting dog*, a etymologiczne źródła węgierskie powołują się na zapiski o polujących *vizsla*, pochodzących z tego samego stulecia. Sama węgierska nazwa jest o około dwieście lat starsza niż rasa, ale od początku dotyczyła jednego obszaru znaczeniowego: ‘szukania, tropienia i psa’. Ponadto analizowany materiał wskazuje, że najpierw tylko Węgrzy używali tej nazwy jako określenia grupy użytkowej psów wystawiających, a rozpowszechnienie się

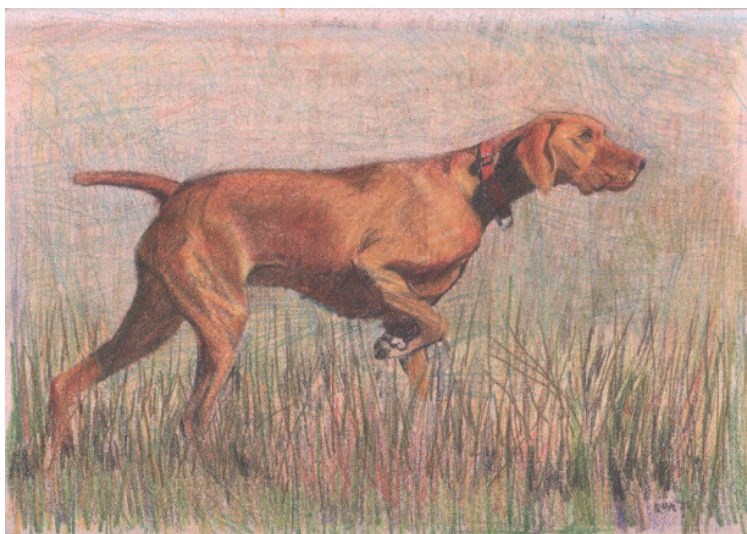
³⁷ Edward Frankiewicz, *Wyżły kontynentalne* (Warszawa: Wydawnictwo Akcydensowe, 1986).

³⁸ Becker, *Rasy psów*, 50.

³⁹ Frankiewicz, *Wyżły*, 25.

rasy wyżła węgierskiego spowodowało, że termin w formie zasymilowanej lub oryginalnej wszedł jako zapożyczenie do terminologii specjalistycznych innych języków, najczęściej w postaci hiponimu odnoszącego się tylko do jednej rasy psów (w odmianie krótkowłosej i szorstkowłosej) proweniencji węgierskiej.

Rzeczownik *wyżeł*, funkcjonujący w języku polskim jako synonim nazwy *pies legawy*, oznaczający grupę psów „używanych do polowań w polu, wodzie lesie, pracujących w pobliżu myśliwego, któremu wyszukują zwierzynę, wystawiają i aportują”⁴⁰, stanowi raczej odosobniony przypadek szerszej konotacji tej nazwy.

Il. 3. Wyżeł węgierski krótkowłosy robiący stójkę (rys. K. Boguszewska, 2021)

W artykule przedstawiono tezy dotyczące etymologii słów *legawiec* oraz *wyżeł*. Pochodzenie pierwszego leksemu jest udokumentowane i niejednokrotnie opisane, nie pewne natomiast jest pochodzenie rzeczownika *wyżeł*. W zaprezentowanym tekście przeanalizowane zostały pod kątem językoznawczym oraz kynologiczno-łowieckim hipotezy, które wskazują na jego słowiańskie lub węgierskie pochodzenie; wskazano również przykłady etymologii ludowej.

Mimo dość obszernej bibliografii trudno jednoznacznie ustalić kierunek motywacji tego wyrazu. Oparto się jedynie na zapiskach etymologów, które są łączone z elementami historii kynologii i łowów, tym samym można snuć przypuszczenia o węgierskim pochodzeniu terminu *wyżeł*, które w świetle dostępnych materiałów wydają się najbardziej uzasadnione i prawdopodobne.

⁴⁰ Stanisław Hoppe, *Słownik języka łowieckiego*, wyd. 3 (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1981), 188.

Z drugiej strony nie powinno się wykluczyć, że słowo *vizsla* funkcjonowało w językach słowiańskich wcześniej, ale w innym kontekście, a dopiero później zostało przeniesione do języka i kultury węgierskiej, gdzie nabrało nowego znaczenia ogólnego oraz specjalistycznego.

Bibliografia

- Bańkowski, Andrzej. *Etymologiczny słownik języka polskiego*. T. 2. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2000.
- Becker, Jochen. *Rasy psów myśliwskich*. Warszawa: Wydawnictwo RM, 2009.
- Boryś, Wiesław. *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2005.
- Brückner, Aleksander. *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Warszawa: Wydawnictwo „Wiedza Powszechna”, 2000.
- Cienkowski, Witold. „Ogólne założenia metodologiczne badania zapożyczeń leksykalnych”. *Poradnik Językowy* 10 (1964): 417–429.
- Czerwiński, Marek, Jan Szczepocki. *Vademecum myśliwskie*. Warszawa: Bellona, 2009.
- Długosz-Kurczabowa, Krystyna. *Wielki słownik etymologiczno-historyczny języka polskiego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2020.
- Doroszewski, Witold, red. *Słownik języka polskiego*. T. 1–11. Warszawa: Wydawnictwo „Wiedza Powszechna”, 1958–1969.
- Frančić, Vilim. *Słownik serbsko-chorwacko-polski*. T. 1–2. Warszawa: Wydawnictwo „Wiedza Powszechna”, 1987.
- Frankiewicz, Edward. *Wyżły kontynentalne*. Warszawa: Wydawnictwo Akcydensowe, 1986.
- Grekow, N.I., Maria F. Rozwadowska. *Słownik polsko-rosyjski*. Warszawa: Wydawnictwo „Książka i Wiedza”, 1950.
- Hoppe, Stanisław. *Słownik języka łowieckiego*. Wyd. 3. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1981.
- Jóźwiak, Zygmunt, Kazimierz Biały. *Podstawy łowiectwa. Słownik podstawowych terminów łowieckich i ekologicznych*. Warszawa: Wydawnictwo Łowiec Polski, 1994.
- Jurczak-Trojan, Zofia, Halina Mieczkowska, Elżbieta Orwińska, Maryla Papierz. *Słownik słowacko-polski*. T. 1–2. Kraków: Wydawnictwo Universitas, 2005.
- Kozłowski, Wiktor. „O wyżeł czyli psie legawym”. *Sylwan – Zbiór Nauk i Urzędzeń Leśnych i Łowieckich* 11 (1835): 191–252.
- Králik, L'ubor. „Ungarisch vizsga, vizsgál: Versuch einer slawischen Etymologie”. *Studia Etymologica Cracoviensia* 19 (2014): 205–210.
- Łakomik-Kaszuba, Gabriela. „Jego wysokość wyżeł?”. *Brać Łowiecka* 5 (2020): 76–80.
- Machek, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého*. Praga: Academia Nakladatelství Československé Akademie Věd, 1968.
- Mańczak, Witold. *Polski słownik etymologiczny*. Kraków: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 2017.
- Németh, Michał. *Zapożyczenia węgierskie w gwarze orawskiej i drogi ich przenikania*. Kraków: Księgarnia Akademicka, 2008.
- Reychman, Jan. *Wielki słownik węgiersko-polski*. Warszawa: Wydawnictwo „Wiedza Powszechna”, 1980.
- Rostafiński, Józef. *O myślistwie, koniach i psach łowczych ksiąg pięciorgo z lat 1584–1690*. Kraków: Nakład Akademii Umiejętności, 1914.
- Ropa, Andrzej. „O najnowszych zapożyczeniach w języku polskim”. *Poradnik Językowy* 10 (1974): 518–526.

- Sławski, Franciszek. *Słownik etymologiczny języka polskiego*. T. 4. Kraków: Towarzystwo Miłośników Języka Polskiego, 1970–1974.
- Stachowski, Marek. „Problem orientalnych etymologii polskiego *ogar* i węgierskiego *agár*”. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej* 32 (1995): 103–117.
- Wołosz, Robert. „Wyrazy węgierskie w języku polskim”. *Studia Slavica Hungarica* 35 (1989): 3–4.
- Wróbel, Henryk. „Czasownik”. W: *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*. T. 1–2, red. Renata Grzegorzycykowa, Roman Laskowski, Henryk Wróbel. Wyd. 2, 536–583. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1998.
- Zoltán, András. „Einige Bemerkungen zu L’ubor Králik’s slawischer Etymologie von ung. vizsga, vizgál”. *Studia Etymologica Cracoviensia* 19 (2014): 211–213.

Netografia

- Hrvatsky Kinološki Savez*. Dostęp 3.02.2021. <https://web.hks.hr>.
- Kultura Łowiecka*. Dostęp 3.02.2021. <http://lovackisavet.rs/kinologija/nemecki-kratkodlaki-pticar/>.
- Lexikonok magyar etimologiai szotar*. Dostęp 19.01.2021. <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-etimologiai-szotar-F14D3/v-F4386/vizsla-F44D9>.
- Mit vizslat a vizsla?* Dostęp 13.02.2021. <https://www.nyest.hu/hirek/mit-vizslat-a-vizsla>.
- Plemená poľovných psov a ich využitie*. Dostęp 17.01.2022. <https://www.prelovca.sk/o-polovnictve-kynologia/plemena-polovnych-psov-ich-vyuzitie>.
- Stójka*. Dostęp 27.01.2021. www.theogonia.pl/WN-uzytkowosc-stojka.html.
- Vizsla*. Dostęp 2.03.2021. <https://www.aler.si/pasve-psov/kratkodlaki-madzarski-pticar-vizsla.html>.
- Vizsla*. Dostęp 19.01.2021. <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-etimologiai-szotar-F14D3/v-F4386/vizsla-F44D9>.
- Wyjący wyżeł*. Dostęp 30.01.2021. <https://etymologicznamenazeria.wordpress.com/2018/12/30/wyjacy-wyzel/#more-6105>.

O etymologii leksemów *legawiec* oraz *wyżeł* w języku polskim

Streszczenie

W artykule przedstawiono tezy dotyczące etymologii słów *legawiec* oraz *wyżeł*. Pochodzenie pierwszego leksemu jest udokumentowane i niejednokrotnie opisane, niepewne natomiast jest pochodzenia rzeczownika *wyżeł*. W zaprezentowanym tekście przeanalizowano pod kątem językoznawczym oraz kynologiczno-łowieckim hipotezy, które wskazują na jego pochodzenie słowiańskie lub węgierskie, ale również wskazane zostały przykłady etymologii ludowej.

Mimo dość obszernej bibliografii językoznawczej, kynologicznej i łowieckiej trudno jednoznacznie ustalić kierunek motywacji tego wyrazu. Oparto się głównie na zapiskach językoznawców, które łączą się z elementami historii kynologii i łowów. Tym samym, można snuć przypuszczenia o węgierskim pochodzeniu terminu *wyżeł*, które w świetle dostępnych, analizowanych materiałów wydają się wersją najbardziej uzasadnioną i prawdopodobną.

On the etymology of the lexemes *legawiec* (pointing dog) and *wyżeł* (gundog) in the Polish language

Summary

This paper puts forth and examines hypotheses regarding the etymology of the Polish words *legawiec* (pointing dog) and *wyżeł* (gundog), both used to denote pointing dogs. The origin of the first name is documented and fairly uncontroversial. It has been subject to numerous analyses. On the contrary, the origin of *wyżeł* is uncertain. In the paper, various linguistic, breed- and hunting-related hypotheses are discussed. They suggest either Slavic or Hungarian origin of the term. Examples of folk etymology are also discussed. In spite of a rich literature of various types (linguistic, cynological, and related to hunting), the proper etymology cannot be established. Likewise, the precise motivation for *wyżeł* cannot be reconstructed. From among a multitude of linguistic proposals, derived from cynological writings and those of the history of hunting, the Hungarian origin seems most probable and best confirmed by the existing documents.

Cytowanie

Malczewska, Beata. „O etymologii leksemów *legawiec* oraz *wyżeł* w języku polskim”. *Studia Językoznawcze. Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny* 21 (2022): 47–63. DOI: 10.18276/sj.2022.21-04.